

Management # 22

16 กระแสหลักของการศึกษาไทยในอนาคต

รศ. สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์

<http://suthep.ricr.ac.th>

การเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา ไม่อาจแยกจากกันได้ เด็ดขาดว่าเป็นยุคอดีต ยุคปัจจุบัน และยุคอนาคต แต่จะมีลักษณะที่คาบเกี่ยวและมีความสัมพันธ์ต่อกันเสมือนอยู่บนเส้นตรงเดียวกัน กระแสการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่เราคาดหมายว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตก็เช่นกัน ก็อาจมีกระแสหลักอยู่หลายประเด็นที่ได้เกิดมาในอดีต แล้วดำเนินสืบต่อมาในปัจจุบันและอาจต่อเนื่องต่อไปในอนาคตก็ได้ หรืออาจเป็นกระแสหลักที่คาดว่าจะเกิดขึ้นใหม่ในอนาคตเลยก็ได้ ดังนั้น **16 กระแสหลักของการศึกษาไทยในอนาคต** ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ เป็นเพียงมุมมองส่วนบุคคลที่มาจากประสบการณ์เล็กๆของผู้เขียนเท่านั้น มิอาจยืนยันได้ว่าผิดหรือถูกเพราะเป็นเพียงการคาดการณ์ของเพียงคนเดียว แต่มีวัตถุประสงค์ที่จะใช้เป็นจุดเริ่มต้นของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับนักศึกษาหลักสูตรมหาบัณฑิตสาขาบริหารการศึกษาเป็นสำคัญ ด้วยความหวังว่าจะเกิดความแตกฉานทางความคิดและวิสัยทัศน์ที่เป็นข้อมูลที่มีความเป็นไปได้มากกว่านี้ เพราะได้มาจากความเห็นร่วมกันของชุมชนแห่งการเรียนรู้

สำหรับ **16 กระแสหลักของการศึกษาไทยในอนาคต** นั้น ผู้เขียนมีความเชื่อว่า

1. สถานศึกษาในอนาคตนั้นจะต้องเพิ่มความเป็น องค์กรแห่งการเรียนรู้ (learning organization) อย่างแท้จริง โดยต้อง

- 1)สามารถรับรู้ เข้าใจ และตีความต่อสัญญาณบอกเหตุใดๆที่จะเข้ามาจากสิ่งแวดล้อม ภายนอกได้อย่างแม่นยำและถูกต้อง
- 2)มีความยืดหยุ่นและสามารถสนองตอบต่อสัญญาณบอกเหตุดังกล่าวด้วยวิธีการต่างๆได้ดี เช่น ปรับตัวด้านโครงสร้าง ปรับหลักสูตร ปรับกระบวนการเรียนการสอน ปรับกระบวนการบริหารจัดการใหม่ที่มีความสอดคล้องเหมาะสม เป็นต้น
- 3)สามารถที่จะมีอิทธิพลทั้งเชิงรุก (proactive influence) และเชิงรับ (reactive influence) ต่อชุมชน/สังคม โดยเฉพาะต่อแนวคิดและค่านิยมที่ได้รับผลกระทบจากภาวะโลกาภิวัตน์

2. โครงสร้างองค์กรแบบเดิมของโรงเรียน ที่มุ่งเน้นการบังคับบัญชา ซึ่งเป็นแบบ pyramidal structure นั้น จำเป็นต้องเปลี่ยนไปเป็น โครงสร้างที่ก่อให้เกิดความร่วมมือและมีความยืดหยุ่น

คล่องตัวมากขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นโครงสร้างแบบแนวนอนหรือแบบ **web structure** มากกว่า และยังถ้าโรงเรียนต้องการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดได้ดีในอนาคตด้วยแล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องสลายพรมแดนระหว่างหน่วยงานย่อยต่างๆภายในให้เหลือน้อยที่สุด(boundary-driven) ต้องลดการควบคุม (control)แต่เพิ่มการประสานสัมพันธ์(co-ordinated)ให้มากขึ้น ยืดความยืดหยุ่นคล่องตัวเพื่อให้เกิดการบริหารที่มุ่งเป้าหมายของงานมากกว่าเพื่อการบริหารระเบียบกฎเกณฑ์แบบราชการซึ่งเป็นระบบที่ตึงตัว(rigid system) ที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่งกับการบริหารจัดการสถาบันทางวิชาการเช่นโรงเรียน

3. ผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำที่ดี โดยต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ควบคุมงาน (controller) หรือ ผู้คุมกฎ (gatekeeper) ไปสู่บทบาทใหม่ในฐานะ ผู้สนับสนุนหรือผู้เอื้ออำนวยด้านสารสนเทศ(facilitator of information)มากขึ้น เป็นผู้นำการพัฒนาศักยภาพของครูและ เป็นผู้ใช้วิธีการกระจายอำนาจการตัดสินใจให้แก่ผู้ร่วมงาน(enabling and empowering leader) ด้วยเหตุนี้แนวคิดเดิมที่ถือว่าการบริหารหน่วยงานจะต้องขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจโดยผู้นำเพียงคนเดียว หรือ Single leader เท่านั้น จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนมาเป็น การกระจายภาวะผู้นำ หรือ Distributed leaders ให้แก่ผู้ร่วมงานในระดับต่างๆได้มีโอกาสเป็นผู้นำที่ได้รับการมอบอำนาจ ความรับผิดชอบการตัดสินใจ(empowered) ในขอบเขตงานของตนได้ด้วยตนเองมากขึ้น

4. โรงเรียนต้องปรับกลยุทธ์การบริหารจัดการ โดยยึดหลักการให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างกัน (interconnectedness) เช่น ความเชื่อมโยงการทำงานของครูแต่ละคนให้กลายเป็นทีม ความเชื่อมโยงระหว่างทีมงานกับทีมงาน ระหว่างแผนกงานกับแผนกงาน และระหว่างโรงเรียนกับชุมชนภายนอก เป็นต้น

5. โรงเรียนต้องสร้างเครือข่ายพันธมิตร (strategic networks) กับสถานศึกษาอื่น ตลอดจนกับหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อประโยชน์ของความร่วมมือ การใช้ทรัพยากรร่วม และการเพิ่มความแข็งแกร่งทางวิชาการ การสร้างผลผลิตที่ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ รวมทั้งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ โรงเรียนมากยิ่งขึ้น

6. หน่วยงานบริหารการศึกษาส่วนกลาง ยังมีแนวโน้มที่จะรวมศูนย์และเข้มงวดในการกำหนดเรื่องที่สำคัญต่างๆ อีกต่อไป เช่น การกำหนดเป้าหมาย (goals) นโยบาย (policies) จุดเน้น (priorities) หลักสูตร (curriculum) มาตรฐาน (standards) และเรื่องธรรมาภิบาล (accountability) เป็นต้น

7. การบริหารในระดับโรงเรียนจะได้รับการกระจายอำนาจ(decentralize) ในเรื่องที่สำคัญเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ เช่น อำนาจเบ็ดเสร็จในการบริหารภายใน(authority) ความรับผิดชอบ (responsibility)การดำเนินงานภายในขอบเขตของโรงเรียน และเน้นการบริหารเพื่อให้เกิดธรรมาภิบาล (accountability) เป็นต้น

8. กระแสเรียกร้องของผู้มีส่วนได้เสียกับโรงเรียน (stakeholders) เช่น ผู้ปกครองและชุมชนที่ต้องการเข้าไปมีบทบาทต่อการดำเนินงานและการจัดการศึกษาจะทวีมากขึ้นในอนาคต

9. กระแสกดดันของสังคมต่อโรงเรียนจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพราะสังคมต้องการได้คุณภาพของการศึกษาและบริการต่างๆของโรงเรียนที่สามารถเป็นหลักประกันต่อผลสำเร็จในอนาคตของบุตรหลานของตนได้ ผู้ปกครองจะทวีความวิตกกังวลในการเลือกโรงเรียนที่มีคุณภาพให้กับลูกหลานตนเอง ส่งผลให้รัฐและชุมชนต้องหันมาร่วมมือกันเพื่อยกมาตรฐานด้านคุณภาพโรงเรียนต่างๆให้มีความใกล้เคียงทัดเทียมกันยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนในเมืองหรือในชนบทก็ตาม

10. โรงเรียนจะต้องแสดงบทบาทการเป็นสถาบันที่สำคัญของสังคมแห่งความรู้(knowledge society) โดยต้องใช้เทคโนโลยีก้าวหน้าขั้นสูงเป็นเครื่องมือดำเนินการไปสู่ความสำเร็จดังกล่าว ตลอดจนใช้เพื่อการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของนักเรียนให้ได้ตามความคาดหวังของสังคม

11. เพราะผลจากโลกาภิวัตน์ ทำให้การเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาในรูปแบบที่เรียกว่า การเรียนรู้แบบไร้พรมแดน หรือ การเรียนรู้แบบเสมือน (virtual learning) โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ซึ่งอาจเป็นที่บ้าน ที่ทำงาน ศูนย์การค้า รวมทั้งที่โรงเรียนเองก็ได้ กล่าวโดยสรุปต่อไปนี้มีแหล่งความรู้ที่มีขนาดใหญ่มหึมา มีข้อมูลสารสนเทศที่ทันสมัยให้เลือกได้ตามที่ต้องการอย่างหลากหลายมากมาย และมีความน่าสนใจ ตลอดจนทุกคนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้และสารสนเทศเหล่านั้นได้ดีกว่าการเรียนแบบเดิมในห้องเรียน ปรากฏการณ์ดังกล่าว จะบีบบังคับให้ครูต้องพัฒนาตนเองเพื่อให้สามารถทำหน้าที่ภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

12. หลักสูตรหรือความรู้ที่สอนในโรงเรียนจะต้องสอดคล้องกับความเป็นจริงในสถานที่ประกอบการหรือที่ทำงาน ทั้งสองฝ่ายต้องร่วมมือกันจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน มิฉะนั้นสิ่งที่เรียน/ที่สอนอยู่ในโรงเรียนนับวันจะล้าสมัยห่างไกลจากความเป็นจริงยิ่งขึ้น จนไม่สามารถสร้างผลผลิตจากการศึกษาให้สอดคล้องตรงตามความต้องการของผู้ใช้ผลผลิตของโรงเรียนได้ ซึ่งเป็นความสูญเสียสำคัญทางการศึกษาอย่างหนึ่ง

13. หน้าที่สำคัญของการศึกษาขั้นพื้นฐานมีอาจจำกัดเพียงแค่การให้สาระความรู้ที่จำเป็นแก่ผู้เรียนเท่านั้น แต่สิ่งที่จำเป็นและขาดไม่ได้ก็คือ การทำให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิต ที่สอดคล้องกับบริบทดำรงชีวิตในโลกสมัยใหม่ได้อย่างชาญฉลาดและอย่างมีความสุข การรู้เท่าทันโลก การรู้จักทางเลือก การรู้จักแก้ปัญหา การได้รับการพัฒนาทักษะและนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างไม่ยอมจบสิ้น (life-long learner) รวมทั้งการมีทักษะที่เรียกว่า Re-learning ให้ตนเอง(คือความสามารถในการลบล้างความรู้/ความคิดที่ล้าสมัยออกไป แล้วเติมเต็มด้วยสิ่งใหม่ที่ทันสมัยกว่าทดแทนให้ตนเอง)

14. จะเกิดความคาดหวังต่อครูจากสังคมให้มีความเป็นครูปrofessionalism) มากยิ่งขึ้น โดยมุ่งเน้นให้ครูมีความเป็นนักจัดการการเรียนรู้(learning managers)ฝีมือดี ที่มีเจตคติแห่งความเป็นครูสูง มีความรู้ความสามารถและทักษะในการปฏิบัติวิชาชีพที่ทันสมัยอยู่ในระดับสูง

15. การปฏิบัติงานของครูในทุกเรื่องและในทุกบริบท จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องร่วมมือทำกันเป็นทีมเสมือนคณะแพทย์ที่ทำการผ่าตัดคนไข้ การทำงานแบบทีมอาจเป็นแบบทีมงานจริง (actually teams) หรือแบบทีมงานเสมือน (virtually teams) ก็ได้ ด้วยเหตุนี้ครูจึงต้องได้รับการพัฒนาด้านการทำงานแบบทีม รวมทั้งพัฒนาความฉลาดรู้ทางอารมณ์(EQ) อีกด้วย

16. โรงเรียนจะต้องสร้างและมีวัฒนธรรมการทำงานที่ส่งเสริมให้เกิด ความร่วมมือร่วมใจ (collaborative) มากกว่าการเน้นเรื่อง การแข่งขัน(competitive) ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆทุก ด้านของนักเรียน ครู และบุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียน ตลอดจนชุมชนภายนอก เพราะความร่วมมือร่วมใจกันจะก่อให้เกิดความมีพลังเพิ่มที่มากกว่าปกติ ที่เรียกว่า Synergy ขึ้น ซึ่งทำให้งานสำเร็จได้ง่าย รวดเร็วขึ้นและได้ปริมาณงานออกมามากขึ้นกว่าเดิม ที่สำคัญคือ จะช่วยเสริมสร้างบรรยากาศของการมี สามัคคีธรรม (esprit de corps) ให้เกิดขึ้นในที่ทำงาน